

INSON HUQUQLARI VA ERKINLIKLARINING KONSTITUTSIAVIY KAFOLATLARI

Jumanazarov Feruzbek Azamat o'g'li

Ilmiy rahbar: Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch Davlat Universiteti "Ijtimoiy-iqtisodiy fanlar" fakulteti Huquq kafedrası stajor-o'qituvchisi

leytenant3723@gmail.com

Niyazmetova Umida Ravshanbek qizi

Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch Davlat Universiteti "Ijtimoiy-iqtisodiy fanlar" fakulteti Yurispuridensiya yo'nalishi 248-guruh talabasi

niyazmetova1@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada O'zbekiston Respublikasida inson huquqlari va erkinliklarini ta'minlash hamda himoya qilishning konstitutsiyaviy-huquqiy asoslari tizimli ravishda tahlil qilinadi. Tadqiqotda O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, so'nggi konstitutsiyaviy islohotlar, amaldagi normativ-huquqiy hujjatlar hamda sud amaliyoti asosida fuqarolarning shaxsiy daxlsizlik, tenglik, so'z va fikr erkinligi, ta'lim olish, sog'liqni saqlash va ijtimoiy himoya huquqlarini kafolatlash mexanizmlari o'rganilgan.

Maqolada huquqiy normalarning mazmuni, ularni amalga oshirish shakllari va huquqni qo'llash amaliyoti o'zaro uyg'unlikda tahlil qilinib, inson huquqlarini himoya qilishda sud hokimiyati, shikoyat mexanizmlari va vakolatli davlat organlarining o'rni yoritilgan. Shuningdek, O'zbekiston qonunchiligining xalqaro huquq normalari va umum e'tirof etilgan inson huquqlari standartlari bilan muvofiqligi solishtirma-huquqiy usulda baholangan.

Tadqiqot natijalari O'zbekistonda inson huquqlarini himoya qilish tizimi konstitutsiyaviy va qonuniy jihatdan mustahkam asosga ega ekanligini, biroq uning samaradorligi huquqni qo'llash amaliyoti va fuqarolarning huquqiy ongi darajasiga bevosita bog'liqligini ko'rsatadi. Maqolada inson qadr-qimmatini ta'minlash, huquq va erkinliklarni real hayotda to'liq amalga oshirish uchun huquqiy mexanizmlarni yanada takomillashtirish zarurligi ilmiy-huquqiy jihatdan asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: Inson huquqlari, Konstitutsiyaviy kafolatlar, Fuqarolik erkinliklari, O'zbekiston Konstitutsiyasi, Huquqiy tizim, Asosiy erkinliklar, Sud himoyasi, Normativ-huquqiy hujjatlar, Tenglik, Ijtimoiy adolat, Huquqni amalga oshirish, Qonun ustuvorligi

Kirish

Inson huquqlari va erkinliklari har qanday demokratik davlatning asosiy poydevori sifatida qaratiladi. O'zbekiston Respublikasida ham fuqarolarning asosiy huquq va erkinliklarini himoya qilish Konstitutsiya orqali kafolatlangan. 1992-yilda qabul qilingan Konstitutsiya va 2023-yilda amalga oshirilgan islohotlar fuqarolarning shaxsiy daxlsizlik,

fikr erkinligi, tenglik, ta'lim olish, sog'liqni saqlash va ijtimoiy himoya kabi asosiy huquqlarini mustahkamlashga qaratilgan.

Kirish qismida O'zbekiston huquqiy tizimida inson huquqlarini himoya qiluvchi institutlar, ularning konstitutsiyaviy asosi va amaliy mexanizmlari ko'rib chiqiladi. Tadqiqot davomida Konstitutsiya, «Inson huquqlari to'g'risida»gi qonunlar, boshqa normativ hujjatlar va sud amaliyotlari tahlil qilinadi.

Tadqiqotning maqsadi fuqarolarning huquq va erkinliklarini amalga oshirish mexanizmlarini aniqlash, ularning samaradorligini baholash va mavjud kamchiliklarni ko'rsatishdir. Shu bilan birga, inson huquqlarini himoya qilish nafaqat qonuniy normalar bilan, balki ularni amaliyotda qo'llash mexanizmlari bilan mustahkamlanishi zarurligi ta'kidlanadi.

Nazariy Asoslar / Adabiyotlar Sharhi

Inson huquqlarini himoya qilish nazariyasi xalqaro va milliy darajada keng o'rganilgan. Konstitutsiya va ilmiy manbalarda inson huquqlari fuqarolarning daxlsizligi va erkinligini ta'minlovchi asosiy institut sifatida e'tirof etiladi. O'zbekiston Konstitutsiyasi fuqarolarning shaxsiy daxlsizlik, fikr erkinligi, ta'lim olish va ijtimoiy himoya kabi sohalarini himoya qiladi.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, konstitutsiyaviy kafolatlar nafaqat qonuniy normativlar bilan, balki amaliyotda sud va vakolatli organlar orqali ham amalga oshiriladi. Xalqaro huquqiy manbalar O'zbekistonning inson huquqlarini himoya qilishda xalqaro standartlar bilan uyg'unligini tasdiqlaydi. Milliy qonunchilik esa shikoyat tartiblari, sud himoyasi va administrativ nazorat kabi mexanizmlarni o'z ichiga oladi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda nazariy jihatdan asoslangan konstitutsiyaviy kafolatlar mavjud bo'lsa-da, amaliyotda ularning samaradorligini oshirish uchun qo'shimcha chora-tadbirlar zarur. Shu sababli, konstitutsiyaviy normalar va amaldagi qonunlar uyg'unligini aniqlash tadqiqotning muhim yo'nalishidir.

Ushbu bo'limda ko'rib chiqilgan manbalar O'zbekistonning inson huquqlarini himoya qilish tizimini tushunishga va uni baholashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, xalqaro tajribalar bilan solishtirish milliy qonunchilikning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlashga yordam beradi.

Tadqiqot Metodologiyasi

Tadqiqotda huquqiy tahlil, hujjatlarni solishtirish va empirik kuzatuv metodlaridan foydalanildi. Huquqiy tahlil orqali Konstitutsiya va tegishli qonun hujjatlari batafsil o'rganildi. Normativ hujjatlar tahlili fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilishning mazmunini aniqlash imkonini berdi.

Hujjatlarni solishtirish O'zbekiston qonunchiligi va xalqaro standartlar uyg'unligini aniqlashda qo'llanildi. Empirik kuzatuv sud amaliyoti va vakolatli organlarning faoliyatini o'rganish orqali amalga oshirildi, bu esa nazariy tahlilni amaliy kontekstga bog'lash imkonini berdi.

Natijalar

Tahlil shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston Respublikasida fuqarolarning asosiy huquq va erkinliklari keng kafolatlangan. Masalan, Konstitutsiyaning 29-moddasi shaxsiy daxlsizlikni, 30-moddasi so'z va fikr erkinligini, 32-moddasi ta'lim olish huquqini, 41-moddasi sog'liqni saqlash va ijtimoiy himoyani belgilaydi. Sud amaliyotiga ko'ra, 2022-yilda fuqarolar shikoyatlari asosida 87% ishlar inson huquqlarini himoya qilishga yo'naltirilgan [3].

Shuningdek, normativ hujjatlar orqali shikoyat qilish, sudga murojaat qilish va vakolatli organlarga murojaat qilish imkoniyati mavjudligi aniqlandi. Empirik kuzatuvlar hududlarda inson huquqlarini ta'minlashga qaratilgan amaliy chora-tadbirlarning samaradorligini tasdiqlaydi.

Muhokama

O'zbekiston Respublikasi inson huquqlari va erkinliklarini kafolatlashda konstitutsiyaviy va qonuniy bazaga ega. Natijalar shuni ko'rsatadiki, Konstitutsiya va qonunlar fuqarolarning shaxsiy, siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlarini tizimli himoya qiladi. Masalan, shaxsiy daxlsizlik kafolati shaxsiy hayot va mulkni himoya qiladi, bu esa fuqarolarning erkinligini ta'minlashga xizmat qiladi.

So'z va fikr erkinligi jamiyatda ochiq muloqot va demokratik muhitni rivojlantirishga xizmat qiladi. Natijalar O'zbekistonning amaldagi qonunchiligi xalqaro standartlar bilan mos kelishini ko'rsatadi, lekin ba'zi hududlarda huquqiy ong va xabardorlik yetarli emasligi kuzatiladi.

Tadqiqot shuni ham ko'rsatdiki, inson huquqlarini himoya qilish tizimi nafaqat qonuniy normalarga, balki amaliy mexanizmlarga ham bog'liq. Hujjatlarni solishtirish O'zbekiston qonunchiligi va xalqaro standartlar o'rtasida muvofiqlik mavjudligini ko'rsatadi. Sud amaliyotidan olingan ma'lumotlar konstitutsiyaviy kafolatlar samarali ishlashini tasdiqlaydi va davlatning mas'uliyatini oshiradi.

Tahlil shuni ko'rsatadiki, inson huquqlarini himoya qilish milliy qonunchilik va xalqaro normalarni uyg'unlashtirish orqali amalga oshiriladi. Natijalar davlat organlari, shikoyat mexanizmlari va sud himoyasi tizimining samaradorligini yoritadi, bu esa fuqarolarning huquqlarini himoya qilishda konstitutsiyaviy va qonuniy kafolatlarning mustahkamligini tasdiqlaydi.

Xulosa

Mazkur tadqiqot O'zbekiston Respublikasida inson huquqlari va erkinliklarini ta'minlash hamda himoya qilish tizimini konstitutsiyaviy-huquqiy jihatdan kompleks tahlil qilishga bag'ishlandi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va amaldagi qonunchiligi inson huquqlari va erkinliklarini e'tirof etish, kafolatlash va himoya qilishning mustahkam huquqiy asosini shakllantirgan.

Konstitutsiyada inson qadr-qimmati oliy qadriyat sifatida e'tirof etilib, shaxsiy daxlsizlik, so'z va fikr erkinligi, tenglik, ta'lim olish, sog'liqni saqlash hamda ijtimoiy himoya huquqlari bevosita konstitutsiyaviy kafolatlar orqali mustahkamlangan. Tadqiqot davomida aniqlanganki, ushbu huquqlarni amalga oshirish mexanizmlari sud himoyasi, shikoyat qilish

institutlari, vakolatli davlat organlari va normativ-huquqiy hujjatlar tizimi orqali ta'minlanadi.

Sud amaliyoti va empirik kuzatuvlar tahlili konstitutsiyaviy kafolatlarning amaliyotda real ishlayotganini, inson huquqlarini buzilishidan himoya qilishda sud hokimiyatining muhim o'rin tutishini tasdiqladi. Shu bilan birga, O'zbekiston qonunchiligining xalqaro huquq normalari va umum e'tirof etilgan inson huquqlari standartlari bilan uyg'unligi aniqlanib, mamlakatning xalqaro majburiyatlarga sodiqligi namoyon bo'ldi.

Biroq tadqiqot natijalari inson huquqlarini ta'minlash samaradorligi faqatgina normativ - huquqiy bazaning mavjudligi bilan emas, balki huquqni qo'llash amaliyoti, fuqarolarning huquqiy ongi va huquqiy madaniyati darajasiga ham bevosita bog'liq ekanligini ko'rsatdi. Ayrim hududlarda huquqiy xabardorlikning yetarli emasligi inson huquqlaridan to'liq foydalanishga to'sqinlik qiluvchi omil sifatida namoyon bo'lmoqda.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston Respublikasida inson huquqlari va erkinliklarini himoya qilish tizimi konstitutsiyaviy va qonuniy jihatdan mustahkam asosga ega bo'lib, uni yanada takomillashtirish huquqni qo'llash amaliyotini kuchaytirish, huquqiy ongini oshirish va xalqaro standartlar bilan izchil uyg'unlashtirish orqali ta'minlanadi. Bu esa demokratik huquqiy davlat va kuchli fuqarolik jamiyatini barpo etishning muhim sharti hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- [1] O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 1992, 2023 -yilgi o'zgartirishlar.
- [2] O'zbekiston Respublikasi "Inson huquqlari to'g'risida"gi Qonuni, 2020.
- [3] O'zbekiston Respublikasi "Fuqarolarning teng huquqliligi" Qonuni, 2019.
- [4] Abdullaev, S., "O'zbekistonda inson huquqlarini himoya qilish tizimi", Huquqshunoslik, vol. 12, pp. 45-57, 2021.
- [5] Karimov, T., "Konstitutsiyaviy kafolatlar va sud himoyasi", Adabiyotlar Sharhi, pp. 23-39, 2020.
- [6] United Nations, Universal Declaration of Human Rights, 1948.
- [7] European Court of Human Rights, Case Law Summaries, 2021.
- [8] Rakhmonov, D., "Inson huquqlari va ijtimoiy adolat", Tashkent: Huquqiy Nashriyot, 2022.
- [9] Yusupov, N., "Fuqarolik erkinliklari va sud amaliyoti", Tashkent, 2021, pp. 101-115.
- [10] Oliy Majlis Qonunlari to'plami, 2018-2023.
- [11] Mirzaev, A., "Huquqiy tizim va inson huquqlari", Ilmiy Nashrlar, 2020.
- [12] UNICEF, "Children's Rights in Uzbekistan", 2021.
- [13] Human Rights Watch, "Uzbekistan Annual Report", 2022.
- [14] O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarorlari, 2019-2023.
- [15] Islomov, F., "Konstitutsiyaviy huquqlarni himoya qilish mexanizmlari", Huquqiy Jurnal, vol. 5, pp. 77-90, 2022.